LAPS/97/2020, 28.11.2022

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtioneuvoston tasa-arvopoliittisesta selonteosta

Viite: Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta keskiviikko 30.11.2022 klo 11.30 / VNS 5/2022 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi tasa-arvopoliittista selontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittisen selonteon keskeinen sisältö

Selonteossa linjataan valtioneuvoston sukupuolten tasa-arvopolitiikkaa asettamalla Suomen pitkän ajan kansalliset ja kansainväliset tasa-arvotavoitteet. Selonteko rakentuu seitsemän strategisen tavoitteen varaan. Toimintaympäristömuutoksilla on sukupuoli- ja tasa-arvovaikutuksia. Asetetut tavoitteet perustuvat tasa-arvon tilannekuvaan ja tulevaisuuden tasa-arvokysymyksien ennakointiin.

Selonteossa korostetaan julkisen vallan vastuuta sukupuolten tasa-arvon toteutumisen turvaamisessa. Lähtökohtana on sukupuolen moninaisuus ja se, että ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttaa sukupuolen rinnalla myös moni muu tekijä. Tasa-arvokysymykset koskevat ihmisen koko elämänkaarta ja kaikkea yhteiskunnan toimintaa. Siten tasa-arvopolitiikka läpileikkaa useita politiikan- ja hallinnonaloja.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää tasa-arvopoliittista selontekoa yleisesti ottaen varsin kattavana ja selkeänä asiakirjana. Myös lapset huomioidaan selonteossa monissa kohdin.

Eduskunnan sivistysvaliokunta on antanut lausuntonsa (SiVL 31/2022 vp) asiassa työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle. Lausunnossaan valiokunta on käsitellyt ”tasa-arvopoliittista selontekoa oman toimialansa kannalta eli erityisesti tavoitetta 2 (Suomessa jokainen voi elää ilman sukupuolistunutta väkivaltaa tai väkivallan uhkaa eikä kenenkään oikeutta vapauteen ja koskemattomuuteen loukata), 3 (Suomessa kaikilla on sukupuolesta riippumatta yhtäläiset osallistumismahdollisuudet sekä valta vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan) ja 6 (Hoivavastuu, koulutus ja työmarkkinat jakautuvat Suomessa tasa-arvoisesti sukupuolten kesken)”. Valiokunta on ottanut kantaa muun muassa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan häirintään ja väkivaltaan, lasten ja nuorten osallisuuteen, varhaiskasvatuksen ja opetuksen tasa-arvoon sekä sukupuolten välisiin eroihin koulumenestyksessä. Lapsiasiavaltuutettu yhtyy sivistysvaliokunnan lausunnossa esitettyihin näkemyksiin ja korostaa valiokunnan kanssa yhteneväisesti selonteon tavoitteiden seurannan tärkeyttä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että seurannan perusteella tulee jatkossa myös puuttua havaittuihin epäkohtiin ripeästi ja tehokkaasti.

Lapsiasiavaltuutettu piti selonteon valmistelun tueksi annetussa lausunnossaan (2021)[1] tärkeänä, että tasa-arvopoliittisia tavoitteita asetettaessa arvioidaan niiden vaikutukset sekä suoraan että välillisesti lapsiin ja lapsen oikeuksiin. Lapsiasiavaltuutettu korosti erityisesti seuraavia osa-alueita:

- Koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen
- Työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen
- Lasten ja nuorten sukupuolta koskevan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen
- Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan sekä seksuaalisen häirinnän ehkäisy
- Lasten ja nuorten syrjinnän ja erityisesti moniperustaisen syrjinnän ehkäisy

Mainitut osa-alueet on nyt otettu huomioon käsillä olevassa selonteossa, jota on pidettävä myönteisenä asiana. Näillä osa-alueilla on tapahtunut viime vuosina myös paljon edistymistä, mutta paljon on vielä tehtävääkin. Selonteosta ei kuitenkaan ole suoraan luettavissa sitä, onko sen yhteydessä tehty lapsivaikutusten arviointia.

Seuraavassa lapsiasiavaltuutettu haluaa vielä kiinnittää huomiota muutamiin seikkoihin selonteossa.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo puutteeksi, että selonteossa ei nimenomaisesti mainita perustuslain (731/1999) 6.3 §:ää, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Perusoikeussäännös korostaa lapsen asemaa tasa-arvoisena yksilönä suhteessa muihin ihmisiin, joten sen toteaminen olisi selonteossa ollut vahvasti perusteltua.

Selonteon kohdassa 3 Tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien Suomi tavoitteeksi on määritelty, että ”Suomessa kaikilla on sukupuolesta riippumatta yhtäläiset osallistumismahdollisuudet sekä valta vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan”. Kohta jättää avoimeksi sen, miten nimenomaisesti lasten ja nuorten tasa-arvoista osallistumista olisi tarkoitus edistää. Lapsiasiavaltuutettu viittaa esimerkiksi Kansalliseen demokratiaohjelmaan 2025[2], jonka avulla on tarkoitus muun muassa kehittää uusia osallistumistapoja, edistää valmistelun avoimuutta ja kuulemista, vahvistaa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä sekä edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta ja nuorten osallisuutta. Lisäksi valtioneuvoston periaatepäätöksessä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla[3] korostetaan koulutusjärjestelmän roolia varhaiskasvatuksesta alkaen osallisuuden vahvistamiseksi. Periaatepäätöksessä todetaan tässä kohdin muun muassa, että ”[d]emokratian toimivuuden kannalta merkittäviä tekijöitä ovat ihmisten kokema yhteiskunnallinen osallisuus, kiinnostus osallistumista ja vaikuttamista kohtaan sekä kansalaispätevyys”.[4]

Selonteossa on todettu sekä transihmisten että intersukupuolisten lasten kohtaamat ongelmat (s. 52-53) sekä se, että nykyiset käytännöt haastavat selonteossa asetettuja tasa-arvotavoitteita. Selonteon kohdassa Katse eteenpäin (s. 72) todetaan valmisteilla oleva ehdotus uudeksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta, jolla vahvistetaan itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistetaan ja lääketieteelliset hoidot eriytetään oikeudellisen sukupuolen vahvistamisesta. Lisäksi todetaan, että myös intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta pyritään vahvistamaan. Valitettavasti näyttää siltä, että kyseinen lakiesitys (HE 189/2022 vp,) ei ainakaan toistaiseksi tule vahvistamaan lapsen oikeuksia. Tämä hallituksen esitys laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä, mutta esitykseen ei valitettavasti sisälly

lasten itsemääräämisoikeutta edistäviä säännöksiä. Esityksen mukaan oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen ei edelleenkään olisi mahdollista alaikäiselle.

Lapsiasiavaltuutettu on antanut eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle seikkaperäisen lausunnon kyseisestä hallituksen esityksestä 24.11.2022.[5] Lausunnossaan lapsiasiavaltuutettu huomauttaa muun muassa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea on marraskuussa 2022 lähettänyt Suomen valtiolle listan kysymyksiä, joihin se odottaa vastausta (helmikuu 2023) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaistarkastelussa. Komitea kysyy muun muassa, mitä Suomen valtio on tehnyt varmistaakseen oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen myös alaikäisille.

> ”Please indicate the measures taken: To ensure the right of children to legal recognition of their gender identity, and to reform the Transgender Person Act and ensure the right of self-determination for transgender children.”[6]

Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa on myös käsitelty intersukupuolisiin lapsiin liittyviä kysymyksiä, joita ei siis edellekään ole ratkaistu, vaikka asia (”Intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan ja luovutaan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta.”) sisältyy pääministeri Marinin hallitusohjelmaan[7] ja ne oli mainittu alunperin hallituksen esitystä valmistelleen työryhmän tehtävänä. YK:n lapsen oikeuksien komitea on niin ikään esittänyt Suomen valtiolle kysymyksiä intersukupuolisten lasten koskemattomuuden turvaamisesta.

Jyväskylässä 28.11.2022

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
lakimies

---

[1] Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtioneuvoston tasa-arvopoliittisen selonteon valmistelun tueksi 21.1.2021, verkossa https://lapsiasia.fi/-/lausunnot-laps_lausunto_stm_tasa-arvopoliittinen-selonteko

[2] Verkossa https://oikeusministerio.fi/Demokratiaohjelma-2025.

[3] Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-270-7

[4] Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla, s. 40.

[5] Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi 24.11.2022, verkossa https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_stv_he1892022vp

[6] Ks. Committee on the Rights of the Child: List of issues in relation to the combined fifth and sixth periodic reports of Finland (CRC/C/FIN/Q/5-6), kohta 3(f). Verkossa https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fFIN%2fQ%2f5-6&Lang=en

[7] Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. s. 89. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3